

die een redelijk wezen is, mag zijn leven volgens zijn natuur inrichten. Welnu, die redelijke natuur zegt, dat hij ook voor de toekomst moet zorgen, en daaruit vloeit voort, dat hij zich goederen blijvend mag toeëigenen. 2o. De mensch heeft recht op de vruchten van den arbeid. Daar hij aan de ontginning van den grond geestelijken arbeid en lichamelijke krachten besteedt, maakt hij zich daarvoor het bebouwde deel tot eigendom; daarop drukt hij als het ware den stempel van zijn persoon, zoodat het volgens alle recht betaamt, dat hij het door hem bebouwde land voortaan in eigendom bezit, en het niemand geoorloofd zij zijn recht te schenden. En ten 3o. Het recht van privaateigendom vloeit voort uit het feit, dat de mensch is een maatschappelijk wezen. Hij is niet alleen verplicht voor zich, maar ook voor zijn kinderen te zorgen. Dus mag hij zich de middelen toeëigenen, die daarvoor noodig zijn (blz. 419, 420).

Maar... heeft God nu den privaten eigendom ingevoerd?

Heeft Hij niet de arde aan alle menschen gegeven?

Zeker, en door God is geen verdeeling gemaakt, maar dit is geen belemmering. Wanneer blijkt uit de natuur der menschen, dat zij gerechtigd zijn tot privaateigendom, en dit is boven aangetoond, dan is het feit, dat God geen verdeeling maakte, geen belemmering. Want de natuur des menschen is ook door God gemaakt. Welnu, die natuur drijft hem tot verdeeling; dus heeft God verdeeling gewild. En ten tweede, ook na de verdeeling blijft het waar, dat de arde behoort aan alle menschen, want allen trekken daaruit ten slotte hun voedsel. „Geen sterveling of hij wordt door hetgeen de grond oplevert gevoed. Wie zonder bezitting is, heeft daarvoor zijn arbeid“ (blz. 421, 422).

Een tweede stelling, welke door Prof. Aengenent wordt verdedigd, is, dat de privaateigendom, ook van produktie-middelen, een eisch is van het naturrecht; en hij voert daarvoor eerst de volgende drie redenen aan, die ontleend zijn aan de bekende Encycloek van paus Leo XIII. 1o. Talent en vlijt zouden hun prikkel missen, en aldus zouden de bronnen van rijkdom en welvaart geheel opdrogen. 2o. Duidelijk blijkt, welk een harde en hatelijke slavernij voor de burgers het gevolg zou zijn, indien een collectief eigendom werd ingevoerd, m.a.w. van een ordelijke samenleving kan geen sprake zijn. 3o. De deur zou opengezet worden voor onderlingen nijd, walgunst en tweedracht; m.a.w. privaateigendom is noodzakelijk tot behoud van vrede in de maatschappij. Deze drie argumenten, zegt Prof. Aengenent zijn onmiddellijk van economischen aard. Immers een goede en bloeiende economie, dit is de kern der redeneering, is niet mogelijk zonder privaateigendom. Maar de diepste grond dier argumenten is gelegen in de menselijke natuur. Omdat de natuur van den mensch zoo is, kan het privaateigendom niet ontbreken, en wanneer men de dingen maar beschouwt in betrekking tot de menselijke natuur, zooals deze nu eenmaal feitelijk is na den zondeval, dan blijkt, dat de privaateigendom noodzakelijk is (blz. 423—429).

Prof. Aengenent zegt hier dingen van veel gewicht.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

LIX.

Intusschen bleef Dr. Kuiper met de Brightonse beweging zeer ingenomen. En in haar leer der consecratie niets anders ziende, dan een onderdeel van wat onze vaders onder de „geloften“ verstonden, begon hij in het Zondagsblad van 23 Januari 1876 een reeks Bijbelstudies over Eens Christens geloften, met het doel om de leer der „geloften“, volgens de Schrift, op het voetspoor onzer vaders, der Gemeente voor te houden.

Maar reeds in het begin van Februari zag hij zich, op advies van zijn geneesheer, genoopt voor eenigen tijd het land te verlaten, om in zuidelijker streken herstel van krachten te zoeken. Al sinds lang werd hij door slapeloosheid gekweld. Hij had als Kamerlid te veel van zijn krachten geveerd.

Op elk gebied moest daar slag worden geleverd voor de eer der antirevolutionaire banier. Een tegen allen was de strijd dubbel zwaar, en meer dan menschenkracht schier dragen kon. Tot diep in den nacht werd gearbeid, het hoofd met koude compressen gelekt, om de hersenen koel te houden, ten einde den volgende morgen met kracht, niet alleen van welsprekendheid, maar ook van dege argumenten, den tegenstander te woord te staan. Als in bonten kaleidescoop wisselden de quaesties elkander af. Heden was het de stuitende onrechtvaardigheid van den Atjehoorlog, morgen de ernst der sociale quaestie die tot wapenweer riep. Nu de vrijheid van onderwijs, dan die der kerk, die werd bedreigd en met zijn schild moest beveiligd. En de wapens door de tegenstanders in dien strijd gehanteerd (het gold immers den volksademagoog-predikant uit Amsterdam, die moest worden afgemaakt), waren soms weinig in overeenstemming met den par-

Hij brengt het privaateigendom in verband met den zondeval, en hij verklaart zulks nader, door een uitspraak van Thomas van Aquino aan te halen. Thomas zegt namelijk, dat, wanneer Adam en Eva niet gezondigd hadden, de menschen wel het recht zouden gehad hebben om privaateigendom in te voeren, want dit recht steunt op het feit, dat de mensch een redelijk wezen is; maar dat de invoering ervan dan niet noodzakelijk zou zijn geweest. Men zegt dan ook, dat de privaateigendom niet absoluut, maar hypothetisch noodzakelijk is, n.l. in de veronderstelling van den gevallen toestand der menschen. Hieruit blijkt, dat collectief bezit ook recht van bestaan heeft. Want wanneer sommige personen, zooals kloosterlingen, de onvolmaaktheden der mensche lijke natuur door hun voortdurend streven naar heiligheid trachten te onderdrukken, dan is collectief bezit tot op zekere hoogte mogelijk. Privaateigendom inderdaad niet absoluut uit de natuur der dingen, maar alleen in zoverre dit voor een geordende samenleving noodig is. Welnu, de bedorvenheid der mensche lijke natuur eischt privaateigendom wel als regel en als heerschenden vorm; doch als uitzondering kan daarnaast ook collectief bezit bestaan (blz. 430, 431).

Dit standpunt is m.i. van tweeslachtigheid niet vrij.

Eerst wordt betoogd, dat het privaateigendom onaanvaardbaar naturrecht is, en dus een eisch is van de mensche lijke natuur, maar als het er op aankomt de consequenties uit deze these te trekken, keert Rome op haar schreden terug. Zij beweert dan, dat de privaateigendom alleen noodzakelijk is in de veronderstelling van den gevallen toestand van den mensch, en acht het privaateigendom dus noodzakelijk om der zonde wil. Doch dit is iets anders dan wat in de eerste stelling opgesloten ligt. Wat uit het naturrecht voortvloeit is voor mij scheppingsordinantie, die ook zonder de zonde van kracht is, en wanneer men beweert, dat de privaateigendom een eisch is van het wezen van den mensch, mag men later die bewering niet verzwaken, door de noodzakelijkheid 'n gevolg van de zonde te noemen. Echter, de roomsche opvatting is wel verklaarbaar. Eenerzijds keert zij zich met alle kracht tegen alle socialistische en communistische streven, doch aan den anderen kant moet zij het communale bezit in de kloosters verdedigen. En vandaar de tweedheid.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

V.

Niet ver van het koninkrijk Gods.

Wanneer wij hier enkele wijsgeeren en wijsgeerige beginselen in het gezichtsvel nemen, is dit volstrekt niet met de bedoeling, een soort geschiedkundig borduurwerk van de moderne wijsbegeerte op te zetten, maar alleen een kijk te geven op het wijsgeerig karakter van onzen tijd, en aldus de belangstelling voor de wijsbegeerte zelf als bouw- en strijdmateriaal warmer te maken.

Van de moderne wijsbegeerte in het algemeen kan men zeggen, dat zij niet verre is van het koninkrijk Gods.

mentairen vorm. De Roomsche-Catholieken spraken openlijk van een wit gepleisterd graf. Het conservatisme dichtte hem in publiek geschrift den boezen toelag toe, het koningschap omver te willen werpen, een Republiek te willen grondvesten, om als tweeden Cromwell een Calvinistische dictatuur over heel het land te kunnen uitoefenen. Onder de liberalen werden weddenschappen aangegaan, wie in volle Kamerzitting de grootste beleediging hem naar het hoofd dorst slingeren. En toen — het was de zitting van 28 Nov. 1874 — de afgevaardigde van Gouda met het kleine zakgheltje, van zijn oudsten zoon geleend, in de Kamer optrad om daar het machtig: „wee u“ van Jacobus den rijken toe te roepen, toen steeg het peil der verbitering zoo hoog, dat hijna van het woord tot de daad de toevlucht was genomen, om dozen tegenstander met geweld den mond te snoeren.

De last door Groen hem opgelegd, bleek te zwaar. Het hoofd moede en overwerkt, gaf hij den boven-mensche lijken strijd op. En in een rust van twee jaren moest ver van het kampgewoel aan Nizza's weelderig strand of op Zwitserlands hooge bergen de bede worden opgezonden: „Oh mon Dieu, calmez les passions qui agitent mon âme.“ Onuitgegeven Standaard, Eenig nummer, 1 April 1897.

Ook de artikelenreeks over „Eens Christens geloften“ werd nu afgebroken, onder mededeeling, dat ze later D.V. zou worden voortgezet. Daarvan is echter niets gekomen, ook omdat de Brighton-beweging langzamerhand verliep.

Hiertoe werkte misschien het feit mede, dat de man, die er den eersten stoot toe gaf, in kwaad gerucht kwam. Aangetrokken door het Hooglied van Salomo, was Pearsall Smith in kennis geraakt met de beschouwingen van mevrouw De la Motte Guyon, aangaande het mystieke huwelijk. Hij werd daarvoor vervoerd, en verkondigde nu in overspannen toestand denkbeelden, die onder den schijn van hoog geestelijk te wezen, leiden moesten tot onzedelijkheid.

Neem Rudolf Eucken (gest. 1920), een van haar allersympathiekste vertegenwoordigers, een van de waardigste en vaardigste kampioenen tegen het materialisme. Zijn geschriften (b.v. „Het waarheidsgehalte der religie“, „De eenheid van het geestesleven“, „De strijd om een geestelijken levensinhoud“) inkiend, is het of ge uit het venster staart op een bloeiend landschap, omlijst door het eindeloze diepe blauw van een zomerhemel.

Deze moderne Plato (gelijk Hofer hem noemt) schooht het natuurkundig mechaniek van de zichtbare dingen in afhankelijkheid van een zelfstandige geesteswereld, die op den mensch inwerkt en hem bekwaamt om de grens van het bloot natuurlijk bestaan, in zeker opzicht te overschrijden, zoodat hij zich verheft tot het boven-persoonlijke (über-subjectief).

Op deze wijze wordt de natuur omgevormd tot cultuur, niet in den gewonen vlakken zin van „beschaving“, maar in de beteekenis van het hogere geestesleven, waartoe vóór alle dingen de religie behoort.

Het heilig geheim van deze religie is de mystieke gemeenschap met God, „de albeheerschende Persoonlijkheid“.

In deze gemeenschap wordt de mensch gelouterd tot een leven van bovenzinlijke vrijheid, en ontvangt hij de zedelijke kracht tot zelfverloochenende liefde.

Het overgaan in deze serene geesteswereld beschouwt Eucken als een ingaan in „het rijk Gods“, en deze opvaart is niet het deel van de stoere werken of geniale vindsters, maar van hen, die de, aan God verwante, zedelijke hoedanigheid bezitten, — die niet naar het vleesch wandelen, maar naar den geest.

Eucken's wijsbegeerte is op dit punt zóóver van de gewone modern-wetenschappelijke wereldbeschouwing, die alleen het deel van de intellectueelen is, verwijderd, dat men geneigd zou zijn ze onder te brengen in den christelijken tempel, op welks poort geschreven staat: „Zalig zijn de reinen van hart, want zij zullen God zien“.

Wij weten, dat Eucken, in den schriftuurlijken zin des woords, géén christen is. Wel erkent hij Christus als God-mensch en prijst Hem als voorbeeld (Urbild) van al het waarachtig geestesleven, maar Christus is voor hem niet „de weg, de waarheid, het leven“. In het Godsrijk van Eucken komt de dor-duistere menschziel niet door wedergeboorte, maar langs de opgaande banen van historische ontwikkeling.

Tóch is deze denker, die zóó dicht het groote, christelijke levensdoel nadert en zóó enthousiast pleit voor de, door de „wetenschap“ geschonden, rechten van het mysterieuze geestesleven, ons een „teeken des tijds“, en rekenen wij hem bij die zeldzaam verlichten van wie wij (evenals de kerkvaders het van Plato deden) kunnen zeggen: Zij zijn niet ver van het koninkrijk Gods.

Dit geldt trouwens van de heele nieuw-romantische school, die in de hedendangsche wijsbegeerte den toon aangeeft.

Men noemt haar, in tegenstelling met de puur natuur-wetenschappelijke richting, romantisch, omdat ze vóórliefde toont voor het boven-zinlijke, en het wezen der wijsheid niet zoekt in het logisch bevattelijke en begrensbaar wetmatige, maar in hetgeen de diepere gemoedsbehoeften bevredigt en

Reeds vroeger had Pearsall Smith aan hersenontsteking geleden. En toen hij Engeland bezocht, geschiedde dit tot herstel van zijn gezondheid. De gevolgen van een hersenschudding, die hij tien jaar geleden ondervonden had, deden zich nog altijd gevoelen. Te Berlijn, kort vóór de samenkomst te Brighton, bracht hij de nachten in slapeloosheid door, terwijl compressen met water werden aangebracht om de hersenontsteking tegen te gaan. Te Brighton zelf waren zijn toespraken dikwijls onsamenhangend, was zijn geheugen kennelijk verzwakt, en heeft hij meer dan eens denkbeelden uitgesproken, die geheel in strijd waren met zijn geheele beschouwing en zelfs met zijn bedoeling. Aan dezen toestand zijner hersenen schreef men ook de uitingen toe, die aanstoot hadden gegeven.

Met dat al is Pearsall Smith voor duizenden ten zegen geweest. Ook in Nederland. De samenkomsten tot opwekking van geestelijk leven door de Brighton-bezoekers ook hier te lande gehouden, lieten bij velen een diepen indruk na. Met name in Gelderland's Achterhoek kwam het tot een geestelijke opwekking, vooral onder het jonger geslacht.

Van zijn sympathie voor de Brightonbeweging is Dr. Kuiper echter later teruggekomen, dank zij de geestelijke vrucht, die overeenkomstig zijn wensch in den brief aan Ds Gunning, het lijdend nu ook hem bracht, en waarvan hij later schreef:

In de stille eenzaamheid van het lijdend, dat ik te Nice doorleed, was mijn ziel overgezet naar de beslistheid van de besluite en doortastende religie onzer vaders. Wel ging ook te voren mijn hart er naar uit, maar toch eerst te Nice ging ik met beslistheid over. Bedoeld noch gezegd, blz. 26.

Ik was krank en ook mijn ziel had genezing van noode, en alleen uit dat sterkere kruidenveld, waar onze vaders met al hun wonden nog bij zongen, mengde Hooger erbarmen mij toen het reddend medicijn. Strikt genomen, blz. 140.

tegelijk er geen

Niet den schijn van genheid mantiek

Deze stelsels

een syrtarte de uilt altijd w

Voora in het vruchth

Wij

Lhotz

Dentse freunde

Duitsche (vooral

deutsche in het D

die een als een

minst H kreeg d

des 19.

19de ee

Alde geusen,

komen i dat men

schikken

Bijvoo

De ho

lyke die het z.g.

mantiel

Het v

trent het

maar tot de woe

Het „I

maar een

verschijn

derijk d

en wil, E

In eer

klaard (e

Merkwa

„romanti

een zeet

tisch) ka

zoeken d

de werve

Chamber

opvatting

nas en e

Conseq

semiotism

verheerlij

oorlog, a

het best

menschli

gedachten

schen W

ziel moet

Voor e

nationalis

lijk, begi

religie te

Van Lel

volk is i

de mena

noemd, n

de panth

afhankelij

kracht to

zin van

ziel tot e

Er is f

tendom, i

van het

tot een w

De rom

religie de

ademen e

gevoelsste

te komen

Dit sys

geeren...

Het is

te laten g

„instrume

derd wor

wij hebbe

voorbeeld

de moder

in de eeu

zielen van

naar het

Het aar

menigvuld

Gusta

werk gep

verzamel

titel: „Je

1920), een van oordigers, een inpiocenen tegen b.v. „Het waard van het geestelijken levens uit het venster omlijst door het zomerhemel.

er hem noemt) k van de zicht, een zelfstandige nwerkt en hem bloot natuurlijk chrijden, zoodat soonlijke (über-

omgevormd tot lakken zin van is van het hoo- die dingen de

is de mystieke erschende Per- mensch gelou- ke vrijheid, en t zelfverlooe-

asteswereld be- het rijk Gods, van de stoere n hen, die de, edanigheid esch wandelen, ant zóóver van ijke wereldbe- de intellect- d zou zijn ze en tempel, op : zijn de reinen n".

schrijftuurlijken is. Wel erkent rijst Hem als achtig geestes- niet „de weg, rijk van Eucken door wederge- anen van his-

zht het groote, óó enthousiast " geschonden, leven, ons een j hem bij die enals de kerk- en zeggen: Zij ds.

nieuw-roman- te wijsbegeerte

met de paar omantisch, boven-zinlijke, in het logisch e, maar in het bevredigt en

h aan hersen- eland bezocht, ezondheid. De die hij tien zich nog altijd samenkomst te slapeloosheid worden aan- egen te gaan. raken dikwijls kennelijk ver- denkebeelden aren met zijn zijn bedoeling. schreef men dden gegeven. duizenden ten de samenkom- even door de de gehouden, aa. Met name tot een gees- nger geslacht. ghtonbeweging men, dank zij dkomstig zijn ng, het liiden later schreef:

lijden, dat ik te gezet naar de tastende religie oren mijn hart te ging ik met zeg d, blz. 26. al genezing van idenveld, waar tog bij zongen, i het reddend 140.

tegelijk reinigt, ook al weet het naakte verstand er geen weg mee.

Nieuw-romantisch heet deze school, omdat ze den schijn heeft van te zijn een moderne hervorming van de oude, vooral in de magische (verborgencijde-beoefenende) middeleeuwen bloeiende romantiek.

Deze nieuwe romantiek, die tot de verstandstelsels staat, als een levend-mysterieuze boom tot een symmetrisch-zuivere blokkendoos, of als een spartelende zuigeling tot een mooie wassonpop in de uitstallkast van Hirsch, heeft hare apostelen in altijd weer verrassende verscheidenheid.

Vooral de mystieke Duitse volksziel heeft zich, in het scheppen van moderne romantici, onvermoeid vruchtbaar getoond.

Wij noemen Arthur Drews, Heinrich Lhotzky, Walter Lehmann (de schrijver van „Deutsche Frömmigkeit, Stimmen deutscher Gottesfreunde" = Duitse vroomheid, Stemmen van Duitse vrienden-Gods), Johannes Müller (vooral bekend door zijn: „Die Bergpredigt verdeutscht und vergegenwärtigt" = „De bergrede in het Duitsch vertaald en op onzen tijd toegepast"), die een kring gevormd heeft, waarin hij figureert als een priesterlijk opperhoofd, en, laatst niet het minst, H. St. Chamberlain, die een wereldnaam kreeg door zijn geweldig boek: „Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts" („De grond-stroomingen der 19de eeuw").

Al deze religieuze wijsgeeren of wijsgeerige religieusen, ieder hebbend zijn eigen kleur en stem, komen in de grondtrekken zóó sprekend overeen, dat men ze tot een gemeenschappelijk type kan rangschikken.

Bijvoorbeeld.

De hoop, in den weg van streng wetenschappelijke diep-vorsching dichtert bij de waarheid, bij het z.g. ding-op-zichzelf, te komen, geven de romantici volstrekt prijs.

Het verstand kan aardige wetjes ontdekken omtrent het uitwendig beloop van de „wereldmachine", maar tot het wegbanen naar het geheime hart van de wereld is het totaal onnut.

Het „leven" is geen som, die men oplossen kan, maar een irrationeel oerfenomeen (onbegrijpelijk oer-verschijnsel), dat men door het leven zelf, bijzonderlijk door gevoel, intuïtie (onmiddellijk vatten) en wil, benaderen moet.

In één woord: het wereldgeheim wil niet verklaard (erklärt), maar verheerlijkt (verklärt) worden. Merkwaardig (en natuurlijk) is het feit, dat deze „romantische" levensbeschouwing in Duitschland een zeer sterk uitgedrukt volksmatig (nationalistisch) karakter vertoont. In iedere volksziel toch zoeken de romantici een afzonderlijk geheimwezen, de verwerkelijking van een goddelijke gedachte. Bij Chamberlain, in zijn genoemd boek, voert deze opvatting tot een trotsche verheffing van eigen ras en eigen volk.

Consequentie van dit beginsel leidt ook tot antisemitisme (uitbanning van het Joodsche ras) en verheerlijking (althans rechtvaardigprizing) van den oorlog, als zijnde de geschikte gelegenheid voor het beste en sterkste ras om, tot heil van de menscheid, de wereldkroon te veroveren. Uit deze gedachtenfeer ontsprong de spreuk: „Am deutschen Wesen soll die Welt genesen" (De Duitse ziel moet de wereld gezondmaken).

Voor ons doel is het voornaamste niet deze nationalistische ontarding van het edel, geestelijk, beginsel, maar de schoone poging om de religie te stellen in het middelpunt der cultuur. Van Lehmann is het gezegd: „De ziel van een volk is zijn vroomheid". En dezelfde man heeft de menschenziel „de poort naar de Godheid" genoemd, niet in de nevelachtige onbestendigheid van de pantheïstische religieusen, die het geheimzinnig afhankelijkheidsgevoel tegenover 'n opperste Wereldkracht tot ware vroomheid riddersen, maar in den zin van het oobnoedig naderen van de aardse ziel tot een bovenwereldlijk God.

Er is hier duidelijke verwantschap met het christendom, althans een willen grijpen en verwerken van het waarheidsmateriaal van het christendom tot een wijsgeerige wereldbeschouwing.

De romantici achten hun religie soortelijk een religie des gemoeds, maar gelijk de ziel niet kan ademen en arbeiden zonder lichaam, zoo heeft deze gevoelsstemming een systeem-lichaam noodig om te komen tot de bewuste daad.

Dit systeem der vroomheid is voor deze wijsgeeren... het christendom.

Het is hier thans niet de gelegenheid kritiek te laten gaan over het zuiverheidsgehalte van dit „instrumentale" christendom, dat feitelijk veronderd wordt tot hulpdienst aan de wijsbegeerte, — wij hebben thans geen ander doel dan met het voorbeeld illustreeren, dat de geestesgesteldheid van de moderne denkers een ander type vertoont dan in de eeuw van Haëckel, en dat de „peinzensmoede" zielen van de „wereldwijzen" zich weer uitstrekken naar het „onwetenschappelijke" christendom.

Het aantal voorbeelden zou gemakkelijk te vermenigvuldigen zijn.

Gustav Pfannmüller heeft het prachtige werk gepresterd van een oordeelkundige citaten-verzameling op dit gebied, uitgegeven onder den titel: „Jesus im Urteile der Jahrhunderte"

(Jezus in het oordeel der eeuwen), waarin men de geestescentering, die wij opmerken, duidelijk weer-spiegeld vindt.

Pfannmüller geeft in dit boek niet alleen het woord aan de filosofen (in den engeren zin) als Eduard von Hartmann, Wilhelm Wundt, Friedrich Paulsen, Hermann Lotze, Theodor Fechner; maar ook (en dit maakt zijn werk tot een studieschat) aan de letterkundigen en de algemeene cultuurschrijvers: Ibsen, Björnsen, Sudermann, Hauptmann, Rosseter, Frenssen, Oscar Wilde, Ellen Key, Selma Lagerlöf.

Ook de socialisten mankeeren niet.

Men zou bij het doorzien van deze merkwaardigste bloemlezing van onzen tijd haast zeggen, dat Jezus staat in het middelpunt van de moderne wereldliteratuur.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Het genieten van muziek.

IV. (Slot).

Het vorige artikel eindigde met de opmerking, dat het bezit van een „relatief" gehoor (d.i. het kunnen onderscheiden van toonverhoudingen als tertsen, kwinten, enz.) absolute voorwaarde is voor het begrijpen van muziek. Het is echter niet de eenige voorwaarde.

Verder hangt alles af van meerderen of minderen aanleg, gelegenheid tot eigen muziek-beoefening en tot het hooren van goede muziek.

Beginnen we met het eerste. Ook op muzikaal gebied is zeer duidelijk een „verscheidenheid van gaven" te constateeren. Ik bedoel hier niet in de eerste plaats de „gaven" op muzikaal-technisch gebied. Het is zeer wel mogelijk, dat iemand met middelmatigen muzikalen aanleg zich door voortdurende training en onverdroten studie een verbluffende techniek heeft eigen gemaakt.

Men kan hiermee pronken zelfs op het podium van de concert-zaal, maar elk fijner-aanvoelend hoorder ontdekt weldra, dat hier slechts vinger-gymnastiek hoogtij viert, en de concert-gever zijn gehoor tracht te imponeren door den „reuzenzwaai" aan den muzikalen rekstok! De techniek vervult dan geen dienende rol, maar zoekt haar eigen eer, en wordt niet gedragen en beheerscht door innige, waarachtige muzikaliteit.

Hiermee kleineeren wij de techniek niet, maar geven haar inteeleel de plaats, die haar toekomt. De geest moet de materie beheerschen. — maar aan den anderen kant: hoe soepeler de materie en hoe meer ontwikkeld de techniek, des te meer mogelijkheden den kunstenaar ten dienste staan om de fijnste nuances van zijn zieleleven er in uit te drukken. Wanneer de techniek zich niet verder ontwikkelt, wordt zij een belemmering voor den geest. Toen Beethoven een viool-concert geschreven had, dat aan de viool-techniek van zijn tijd de allerzwaarste eischen stelde, en men zich hierover durfde te beklagen, riep hij verontwaardigd uit: „Denkt ge soms, dat ik aan een ellendige viool denk, wanneer de Geest tot mij spreekt en ik schrijf wat hij mij ingeeft?"

Wanneer we spreken over muzikale „gaven" bedoelen we dus iets, dat oneindig verheven is boven technische gaven. In die gaven is er nu groote verscheidenheid, zooals er groote verscheidenheid is van geesten. Er zijn aristocraten-naar-den-geest en minder-bedeelden ook op muzikaal gebied, menschen met fijner en grover muzikaal gevoel.

Nu vereischt het genieten van muziek een volkomen doordringen in en een na-leven van de zielestemming van den kunstenaar, die juist deze en geen andere muziek in hem deed geboren worden.

Het is dus geen wonder, dat bepaalde muziek voor menschen van een bepaalde geestelijke structuur wel altijd een gesloten boek zal blijven. Zij kunnen zich een ziele-stemming, als waaronder deze muziek geboren werd, niet realiseren: zij zijn er geestelijk niet tegen opgewassen. Nu is ook hierin een opvoeding mogelijk, en wij kunnen later verstaan, wat wij thans nog niet verstaan, maar... de kunst is lang en het leven kort! Daarom moeten wij bedenken, dat het er niet op aankomt hoeveel wij wel verstaan, maar of wij waarlijk volkomen genieten van wat we bezitten, hoe gering het ook moge zijn. Wanneer wij dan meer gecompliceerde werken, waarin verhevener ziele-uitingen neergelegd zijn, nog niet kunnen verstaan, laten wij dan vooral niet doen „alsof", en tevreden zijn met het volkomen kunstgenot, dat een eenvoudiger muziekstuk ons schenkt.

Tegelijk zien wij nu, hoezeer de ontwikkeling van ons muzikaal gevoel afhankelijk is van onze levensomstandigheden. Gebrek aan tijd is voor de meesten de grootste belemmering. Dan is goede muziek duur, en het hooren van goede muziek ook al duur! De stedelingen verkeerden in dit opzicht nog onder de gunstigste omstandigheden. In onze steden is er vooral de laatste jaren gelegenheid te over, om nu eens waarlijk voor weinig geld de allerbeste waar te krijgen. Op kleinere plaatsen is het treurig gesteld. Een bioscoop kan er vaak ruimschoots bestaan, maar wanneer er pogingen in het werk gesteld worden om in het

winter-seizoen enkele goede concerten te doen geven, moet men het spoedig opgeven uit gebrek aan belangstelling. Naar verluidt werken velen, die overigens financieel wel in staat zouden zijn zulk een poging te steunen, niet mee, omdat het woord „concert" hen afschrikt, en — wat veel erger is — „verketteren" anderen, die niet met zulke een afschrik voor dit woord vervuld zijn.

Hier is een misverstand. Wij moeten niet vallen over een woord, en tevens bedenken, dat het niet aangaat zich te wenden tegen de kunst zelf als men slechts het verkeerde-in-de-kunst bedoelt. Bovendien is het niet onbedenklijk te meenen, dat men zich in de concertzaal per se op den „breeden weg" zou bevinden, en bijv. in de kerk per se op den „smallen". Integendeel, het omgekeerde is mogelijk! Wij kunnen in de kerk met zeer „wereldsche" gedachten vervuld zijn, en in de concertzaal voor de schoonheid der kunst God danken uit het diepst van ons hart. Ik geloof, dat wij genieten mogen van alles, waarvoor wij God kunnen danken. Dit moest eigenlijk niet gezegd behoeven te worden in kringen als de onze, die (alleen in theorie?) de kunst eeren als zelfstandige „gave Gods", als „gave der gemeene gratie".

Nu is deze schroom voor de concertzaal niet uitsluitend te verklaren uit een zeker halsstarrig conservatisme, maar er ligt oorspronkelijk een zeer zuivere gedachte aan ten grondslag! Het is deze: niet alle muziek voert naar God toe, er is ook muziek, die ons van Hem afscheidt! Mogen wij zulke muziek eeren en genieten als kunst? Op deze vraag zal ik nu niet nader ingaan. Het is eigenlijk alleen maar een vraag voor hen, die de macht van de muziek kennen bij ervaring.

Er is muziek, wier bekoring wij niet straffeeloos ondergaan. In Tolstoj's boek „Die Kreuzersonate", lezen wij dit ernstige woord: „In China staat de muziek onder staats-toezicht en zoo behoort het te zijn! Of mag men het maar toelaten, dat een ieder, die er lust in heeft, anderen hypnotiseert, en dan met hen doet, wat hij verkiest? Dat is een vreeselijke macht, waarvan zich ieder, die maar wil, kan meester maken..."

Ook de afschrik voor het woord „concert" is wel te verklaren. Het is treurig, dat de concertzaal vaak allesbehalve op ons den indruk maakt van een „tempel der kunst". Een groot deel van de concertbezoekers verliest het hoofddoel van een concert — het hooren van muziek — uit het oog, en komt om allerlei andere redenen, bijv. omdat het beschaafd staat, en men niet gaarne voor onmuzikaal zou doorgaan, — of om bekeken te worden, en anderen te bekijken! Voor anderen, die met ernstiger bedoelingen komen, kan het in zulk een omgeving moeilijk zijn zich te concentreren op de muziek, die uitgevoerd wordt. Toch is de toestand reeds veel verbeterd, en dat in betrekkelijk weinig jaren. Door het hooren van goede muziek en de zorg, die aan de muziek besteed wordt, is het publiek a.h.w. „gevormd" en heeft het zich al heel wat fatsoenlijker leeren gedragen tegenover de muziek. Men zat in het Concertgebouw te Amsterdam in het begin nog aan tafeltjes en men kon onder de muziek nog iets „gebruiken". Het is gebeurd onder Verhulst, dat bij gelegenheid van een uitvoering der Matthäus-Passion tegen het begin van het slotkoor een groot deel van het publiek de zaal wilde verlaten, om bijtijds bij de vestiaires te zijn. Verhulst keerde zich om, en zei met tranen in zijn stem: „Menschen, daar gaan jellui nu heen, vóór het mooiste koor, dat ooit geschreven is en misschien ooit geschreven zal worden..." en de menschen gingen weer zitten!

Hoe staat het met de muziek-beoefening in onze eigen kringen? Ook bij ons is er de laatste jaren wel verbetering gekomen; er wordt veel aan muziek „gedaan", maar echt gevoel en zin voor kunst, persoonlijke kennis van de kunst treft men zelden aan. Wij moeten ook meer ontvankelijk worden voor de schoonheid.

Wat de huiselijke beoefening der kunst betreft, deze kan nooit op hoog peil staan wanneer bijv. de markt overvoerd wordt met harmonium-albums, grootendeels muziek bevattend, die oorspronkelijk niet voor orgel of harmonium geschreven is. Zoo kweekt men geen gevoel voor kunst.

En dan het psalmgezing in onze kerkelijke samenkomsten? Wij zuchten in dit opzicht onder de erfenis van het verleden. Daarom zal het niet spoedig gelukken iets beters te bereiken, maar intusschen kan er toch gewerkt worden om allerlei obstakels uit den weg te ruimen.

In oude dagen was het Dathen's psalmberijming, die men naar vaste orde beginnende bij den eersten afzong „half gillend, half huilend" (Kuyper,) „een zeer verwart en ijselijk geschreeuw", zooals ons een tijdgenoot verzeekert, en Huygens drukt zich aldus uit: „De toonen luyden dwars dooreen als gevogelte van verscheiden beken". In het begin van de negentiende eeuw was het nog altijd „een lang toemerig geschreeuw", dat „de geweldig-lange predikatiën afwisselde" (Gunning).

Toch kan er verbetering komen, vooral wanneer men reeds bij het onderwijs op de lagere school begint de kinderen iets bij te brengen van de schoonheid van een koraal, dat wel plechtig maar niet slepend en saai gezongen moet worden, om tot zijn recht te komen in al zijn schoonheid. Ook